

Солун 1925 Чылдын август 31-де үнүп эгелээн

ШЫН

№ 49 (15269) 1994 чылдын март 18, пятница

Солунга ат салган тагы 21.00. Сапар өртөз 50 рубль.

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР, МЕДЭЭЛЕР

КААДЫР-ООЛ БИЧЕЛДЕЙ — ИНДИЯДА

ТР-нин Дээди Хуралынын Даргазы К. А. Бичелдей бо неделя эгезинде россия делегациязынын составына Индияже ужулкан.

Анаа ол делегация Тибет талазы-биле Буту-индиянын парламент чыгышына киржир. «Тайбын болгаш кижилерге ынакшыл» деп кыйгырылган парламент дынаашкыныры кижинин эрге-ажыктарынын болгаш хурунежилде айттырылган делегей нийти-лежилгенин 43 чурттарынын төдөлөрүн киржилген-би-ле чугаалажыл көөр. Тибет айттырылган чу-

(Бистиң корр.)

ДЕМИСЕЛДИ

УЛАМ КУШТЕЛДИРЕР

Сөөлү үеле Кызыл хоорайда арагалаар, кем-херек үүлгедир чоруктарын көвүдээни найысалдын чурткачы чоңу дүврөдип турар. Ынчангаш оон-биле демиселди күште-дирер хемчеглерни алыр соруга-биле хоорай чагыргазы бдурүлгелерин, организаци-ларнын удуртукчуларынын хуралын эрттир-ген.

Хоорай чагырганын иш-таары кылгаш, азы сон-гаартан сөөртүп эгекселес, бдурү салып тудар чинжен-лерини саңы көвүдээ. Ол арагалаар чоң хоранынын өлүп турар. Чинжен салыг-жыланы тудуп-даа алаа, өзөш саңгы ашка-кепекке тоорааш, еске хемчег албайн келген. Бдурүлгелерде, органи-зацияларда кем-херек үүл-гедир, арагалаар чоруктар-биле демисел кошкак болуп турар. Хуралда кем-херек үүл-гедир чорук-биле демиселди күште-дирер дугайында шыңгы чуга болган-даа болза, моон сонгаар чың кылыныр-та-лазы-биле хурал кыдыг-даа шиттир азы хемчеглер хулээп албааны четпес болган.

(Бистиң корр.)

ЧЕТТИРДИВИС

Март 15-тен 19-ка чедир республиканын анык башкыларын болгаш ясап-сад кижиндикчилеринин «Анык башкылар-94» деп конкурсуна найысалдаа өтпүп турар. Анык башкылар конкурсуна башкылар ажыдышыны Кызылдын № 3 школына бдур-дүп өрткөн. Анаа бүгү ко-жууннарда келген башкы-лар кичээлдерге ажыглаар ме-тодиктиг дериг-херекселдер делегацияны кылдып бдурүп школазынын ажил амдылар-ды көрүскен. Оон сонда Тыва Республиканын өрө-диге сайдыы Б. В. Хөвөенди конкурсу кижикчилерине ба-ыяр чедигеш, чединшикчи-лерини күзеп, бистиң бичи салгакчыларын быжыг хол-лаада тудуван айткан. Өрөдиге сайдыын ора-дакчыы Л. Т. Марченко мындг конкурсу ийн чедир бдур-дүп эгелээни чугаалааш, анаа хар-назы барымдала-райы, башкыларын киржи-

турганын бо чылын чүгле анык башкылар конкурсу кылдып харлаа-даа маңаа дагынычы, хоочун дуржул-галды башкыларын улуг-хуу-га улуг дээрзин демдеглээ. Башкылар бичиң бедилер институтун анык башкылар-ны «Силерини энг чүректөө-нөгө өөрүп четтирдивис» деп йөөлү сөстөрүн чугаалап, хоочуннарда болгаш анык-тарга номнары белек кыл-дыр тудуккан. Маңаа № 3 школын башкылар өөреникчилер коллек-тивини найыралдыг хундул-дүчүлчелин келген аалчылар демдегелен турган. Ол шко-ланын анык башкылары өөр-лөрин чыдыг сөстөрүн йөөл-дүп өөреникчилер-биле каттышкан концептиг бараалгатакан. Конкурсу киржикчилери № 3 школында эге болгаш үстүкү каластарда кичээлдер эртти-рин, боттарынын уран талан-тызын көргүзүп турар. Светлана МОНГУШ.

АДА-ИЕЛЕРИН ДӨЗӨЭН

Бо айнык баштайгы недеязында Өвүр ко-жуунун Дус-Даг сумузуун Торгалыг суур-да Культурта бажыныга «Дус-Дагнын салды-зы-94» деп конкурсу болуп өрткөн. Ону эстрада ырларына турсактапкан. Ынчан конкурсу-тун киржикчилеринден үш итегеле салган: ыо күсселде-зи, киржикчилер сенага ар-тисчи аян-шичинди, кеттинип билдир. Жоюу кежигуну бдур-дүп бо үш хемчеге бдурчун са-налын, үвөдери анык бдур. Ол көрүлгенин киржи-чилерини составын өөреник-көөгөш оларын хар-назыны-нын аайы-биле ийн бөлүккө чаргаш, түннөлөөн шак жымаар аныг үвөдөрүн жоюу кежигунине болгаш огааны-жакшылар дүрүшкөн. Конкурсу эртең белек үн-нели үвөдөр. Торгалыг ор-тукмак школынын өөреник-чилерини Кан-Болат Чымбалар өөреникчилер азыныгы бирги черин элээт. Оон даа-нези—Вена Сөгөй Чымбалар

культура ажилдакчылары, Кан-Болат сөөлү үеле. Тор-галыгы Сут-Хөгте. Хову-Аксыга болтуган көрүлгел-де чединшикчилер киржи-келгени ада-нези дыңыткан. А оон дүмүзү Чиниң база уран чүлгө көчүрүп ынак. Ада-незин дээрэн талантыг алышкылар-ды ийн. А өөреникчи үвөдөрүлден бирги черин тоску класкы Сай-Суу Күүлэр элээт. Аныктар азыныгы тин-лекти Сант-Петербург хоор-айда студент Леонид Ондар болган. Бо конкурсука тускай шиттирлөө хөй болган. Ол дээрге деткичелерини бел-дүү. Маңаа колдунда ада-незин дээрэн талантыг аны-яктар, өөреникчилер хөй болган. Александр ШАРЫ-ООЛ.

ХООЧУННАРНЫҢ САНАЛДАРЫ

Эрзин кожуун чагырганынын организас-тааны-биле кожуунун хоочуннарынын ху-ралын эрттирген. Эрзин суурда ие-чаштага, хөй үвөдөрүлгө ө-бүдөлөргө болгаш назылар кыраан кижил-лерге база амдырал-чурттал-гыздыга чедимес ө-бүдөлөргө дузалачы көргүзөр чаа төптү ажыткан. Ында деткичме фон-дун тургускан. Ол төптө ыныгы ө-бүдөлөргө аш-чөмк аймаан халас азы чинк өртөктер-биле ай санында берип турар. Күш-ажылыды кожуун А. Д. Шинин ол хуралга санал берген: — Тес көвүрүү өрткөн ча-йын үер алган. Ону кылдыар дугайында бо хурунеге чедир каныг-даа хемчег албаан. Ону кылдырбас болза, ам чылаас дош бада. Кызыл каар болза, ажил-агылдар дыкка хөй кывар-чаар мате-

ри-биле ажилдакчылары, Кан-Болат сөөлү үеле. Тор-галыгы Сут-Хөгте. Хову-Аксыга болтуган көрүлгел-де чединшикчилер киржи-келгени ада-нези дыңыткан. А оон дүмүзү Чиниң база уран чүлгө көчүрүп ынак. Ада-незин дээрэн талантыг алышкылар-ды ийн. А өөреникчи үвөдөрүлден бирги черин тоску класкы Сай-Суу Күүлэр элээт. Аныктар азыныгы тин-лекти Сант-Петербург хоор-айда студент Леонид Ондар болган. Бо конкурсука тускай шиттирлөө хөй болган. Ол дээрге деткичелерини бел-дүү. Маңаа колдунда ада-незин дээрэн талантыг аны-яктар, өөреникчилер хөй болган. Александр ШАРЫ-ООЛ.

Чазактын селектор хуралы

КОЛ ЧҮҮЛ — БОТ-ХАРЫСАЛГАДА

Четкен. Часкы хову ажылында белекел база берге: 130 тракторун 70-и, 118 автомашина-нын 67-зи, 62 саяланын 42-зи, 47 анданын 32-зи ажылдын байдала болуп турар. Би-Хем кожуун: демде-лезе чогуур чүвө чүд дээрге, кыштаглаашкында, часкы хо-ву ажылдарында белекеле-де-дески чүвө чок, четпестер бар-даа болза, «Кызыл тараач-ын» совхозтун администра-циязын (директору Гон-чаров) саячыларга, ынек ка-дарчыларга, малчынарга материалдыг деткичени күш-ажылды чединшикчилер дээр корутуп олгарып-биле кер-ээр бугаар ажылдан турары болуп. Эки ажилдар бол-дуу хураганын, бызанын, шитти-даа ал болуп — кы-зымак ажылынын чажыныга. Дараазында Чөен-Хемчик, Сут-Хөд, Эрзин, Мөңгүн-Тай-га кожууннарынын чагырга-даргалары С.-Д. Д. Очур, А. О. Кенден, Е. К. Калга-Хө, Ш. И. Намы окур үстүнде айыккан ийн айттырыны ко-жуунда кычар шиттирлел, каныг хемчеглер ал турарын кысыкы-биле дыңытканнар. Оларын информацияларын ал-гаш көргө, кыштаглааш-кынын чоруп турарында-лаа, часкы хову ажылдарында белекелдерге-даа байдал элээп дүврөчү болуп турар. Ылангыч Чөен-Хемчик ко-жуунун ажил-агылдарында часкы тарылга белекел сан-даргай болду. Эм-таным чедимесинде ижи-шөйүл-дү азылдарын элек бо-луп турары-биле малдын ян-зы-бүрү чылдаганын алдыр өвүрү ооруу ылангыч Өвүр, Бай-Тайга, Барын-Хемчик, Би-Хем болгаш өске-даа ко-жууннарда эртен чыдыг кыштаглаашкынын хөй бо-луп турары — четпес ажил-түнүгени. Малчынарнын ашка-ша-лынын чогуур үезинде тө-дөрүнде, техника септегенин-ге үрөзүн, кывар-чаар мате-риалдарын сатып аларына ашка-төгөрик чер-чөдө, че-диншес, а харын чок болуп турары берге байдалды улам чидигелдирген. Кыштаглааш-кынын төвөри ам-даа элек. Мал чени хун-хуну-биле үй-түп турар. Чижээлээрге Бай-Тайга, Чөен-Хемчик кожуун-нарында дары 400-500 тон-надан өзөш эвес суген негет-тин келген. Эрткен чылын чайы улуг үер болган-биле хөй сугар-гыла системалары үрөзген. Республикада бар 15 сугар-гыла системаларында чүл-дөө дөрт: Ат-Талдыг, Элегес-тин, Аймырдыгың база Ж.К. Марк совхозтун сугар-гыла системаларын септээ-

херек — деп, Чазак даргазынын бирги ордакчыы В. О. Оон демдеглээ.

Селектор хуралга түнел сөзүне Тыва Республиканын Президентини Ш. Д. Ооржак дараазында айттырылган кичээгенин күштедилер, чамдык тода айткышынын, сумелерин берген.

Бирги айттыры талазы-биле БИРЭЭДЕ, мал чемнеринин бугу бар курлавырларын са-нааш, кожуун шиттине че-динштер немелде хемчеглер-ни алыр, малды тургузу че-герерин күштедилер. Кошкак малдарын ийни коданче кат-тыжар чоруну болдурбас, ан-гылап азыраар. Аза огунады өлүр чорукту болдурбас-биле хойну чагыста-даа тургаш ашгаар. ИИИДЕ, малды эртен эрте үндүрүп, орайга чедир оардалаар. Кажаа кырының база чогууну бугу харын арылаар, малга-үерге мал-ды алыска. Чылгы, сарык, өшкү малче кичээгенин кош-катпас, ангы хыналдаларын организастаар. Уште, э-не кол чүлү — бот-харысалгада. Эко-номиканы көдүрери-биле мал-дан халбактың херек болза өглерге, бажынарда-даа бол-за кирип турган малды кам-галаар. Хуу кижилерге-даа үлээш, азырадырын хемчезин алыр. Кожуунар аразыга бот-боттарыга дузалачырын баш ууур төлөгө чокка чедип алырын көөр, чүвө дээрге кү-зүн санажып ал болуп. ДОРТ-ТЕ, Чөен-Хемчик кожуунда Чазак чедимесин көөрүп сү-мөзүн, а Барын-Хемчик, Сут-Хөд кожууннары. Көзө ажил-агый яамызын калбак коллегияныга көрө эки боор.

Ийги айттыры талазы-биле БИРЭЭДЕ, сугарыла шит-темаларын септеге, ажыг-лардын айттыры Чазак де-незинге көрүп, ашкылаан-дырышканын шиттирээр хем-чеглерин алыр чүлүгү; ИИИДЕ, кывар-чаар мате-риалдарын, техника септеге-лине артык кесектерин сатып алдыр талазы-биле ашка-төгө-ринти чөвөдөрүн хемчезин аш-шиттирээр алаар. Чүлө ашка-төгөрикти чогуур ула-гыла-нышкыны, негелдериң өзү-наа ажылаарын кожуун бү-рүзү чедип алыш—өскөр ажылаарын моон сонгаар шугу болдурбас.

Чангыс сөс-биле часкы хову ажылдарын чорударына чүгү-да херек чүлүд-биле респу-бликанын Чазанын талазын-да болдуары-да дузаны көр-гүзери Шериг-оол Дижикчи-ович айткан. Чүлө кол чүвө—күсселдеки жижи бурузунуң, ажылында сайтка чедир бот-харысалгалды чорудулан бугу ажил хамаарынын оон катап-катап демдегелен чугаалазын-да улуг чөптү чүлү бар. Ха-мык үжүр — боттарынын ак-сеткигин, кызымак ажылы-ыста.

Чапай СОТПА, «Шынык» корр.

Чаа аргалары ажыгларышан

Чоокта ажилдаа-ла беш чыл четпез анык башкылар аразына «Башкы-94» деп кон-курсу эрттирген. Оон кол со-руулазы — эң эки, чогадыкчы-клас шактарын эрттиреринде эгелээ. Кокурсука нийтир-диге 8 башкы кирешкен. Эге класстар башкылары дерт, үстү класстардан дерт баш-кылар боттарынын тывык арга-мергежилдерин шенеш-кен. Маңаа эге клас башкыла-рында Раиса Ондар, үстүкү

болагш солун болганын жюри кежигунерини демдеглээ. Бир-ги, ийги чер алган башкылар-нын школада проффөвде 5-4 муң ашкылар-биле шаңаан. Олар районун башкылар кон-курузуна база киришкенер. Мөзү-шынар кижизидилгези-нин талазы-биле соннал баш-кылар конкурсуна бистиң башчыны Ольга Оюн райо-на «Күн-ажылаа талла». «Бола-лажыры» деп тыва оюн кирип турар. Маңаа анык башкы-ларын эки ажилдарын дем-деглээр чүлүгү. Тилекчилер-нин эрттирген клас шакта-рында өөренигди болгаш ки-ржидикчи шынарлар четтир

ИЕНИЦ БУЯНЫ

Ажил-инжине кызымак, төлөпиг иелерини бирээни — Бай-Тайга кожуунун «Бай-Тал» совхозтун ажылыны Өчөймаа Сөвөөн. Ол үнүк, хөй кыргы бергенде аныктардан дуудак чок, хун нормазын ажыг күсселди, хүнде 70-80 килограмм чедир дүктү кыргып, аныктарга үлөгерин көргүзүп келген. Сиген, тараа шөдлерине мога-шылгак чок ажилдан келген. Күш-ажылга иле, алызынан кезээ, үениң дерт элээ-чөдө анаа олуруп шыдавас. Кышкы үеле малчынарнын дузалачыкы болуп ажилдай-даа бергилээр. Чингексе дүрт-сыныг, хөлдүг, чугаакыг угбайлы Бай-Тал суурун улуг, бичи чоң шүптү тыңыр болгаш хунду-дээр. Ол үш кыс, ийн оолаун эрзин иези. Оон улуг уру-лары өрөсиг өгүг, өрөсиг шайгы, ажил-төлдүг, аны-барша чурттап, амдыралдын делгем оуунче киргенер. Артан бичилери ааызын чыгы, чымчык кускайлаа хө-вээр. Ажы-тедун бут кырыга тургузуп, амдыралдын дел-гем оруунче кирген не буяныг болбай. Мындыг буяныг, төлөпиг иени, шудургу ажил-инжини чангыс чер-чуртулар-ы, бодунун болгаш өөнүн эр эезинин бугу төрөдериң ке-удергей хундулар, аңаа чоргаарларын. Иенин могаг чок ажай-жи, төлөпиг амдырал-чуртталгасы буяныг болгаш чагай сеткилди бугу кижилерге, бо берге рынок үезинде сорук кирички үлөгер-чижек болуп ужурады. Ынчангаш Өчөймаа Сөвөөнүн ажил-инжине, амдырал-чуртталгасын-га кан деп калыкшыла, улуг ас-кежиги күзеп каалыар.

Кириниң, Молдованы, биргээр чугаалаарга, Молда-вияны Румынияга каттышты-рар азы каттыштырбас дуга-йында бугу чоңуң референду-мун эрттирген. Бадылашкы-га бо чылын марта киршик чогуур — назыды чоңуң 90 чугуу — Молдованы тускай ха-маарышыны чоруп дээр бады-лаан. (РОСИТА—СЧТА).

Николай ДАЖИМАЯ, Бай-Тайга кожуун.

Кад-оол ДЕЛГЕР.

Делгелге

ЧИҢГИНЕ ДИРЕКТОР — ДАШ ЧОНУКЧУЗУ, ЧУРУКЧУ

Бистин Тыва талантылыг кижилер-биле конучу байлак. Олар колдуунда көдээ амьдардыл билир, чер-чуртунуң агаар-бодузуна ынак чонунуң чаагай чачындарын, буюмдарын сагып чоруур кижилер-дир. Бичангаш оларныкы кылган ажалдары бот-боттарынын катанаттыгымас, кайгамчык хуулаазын тоолда дег делегейни чуруп көргүскөн. «Арат кижилер буюзу ырлар, хөмөйлээр, хөгжүмгө конучу-ла ынак чон-дур» деп шаанда Уржайх чуртунга кээп турган аян-чорукчуларныкы бичик турганы-даа таварыла эвес.

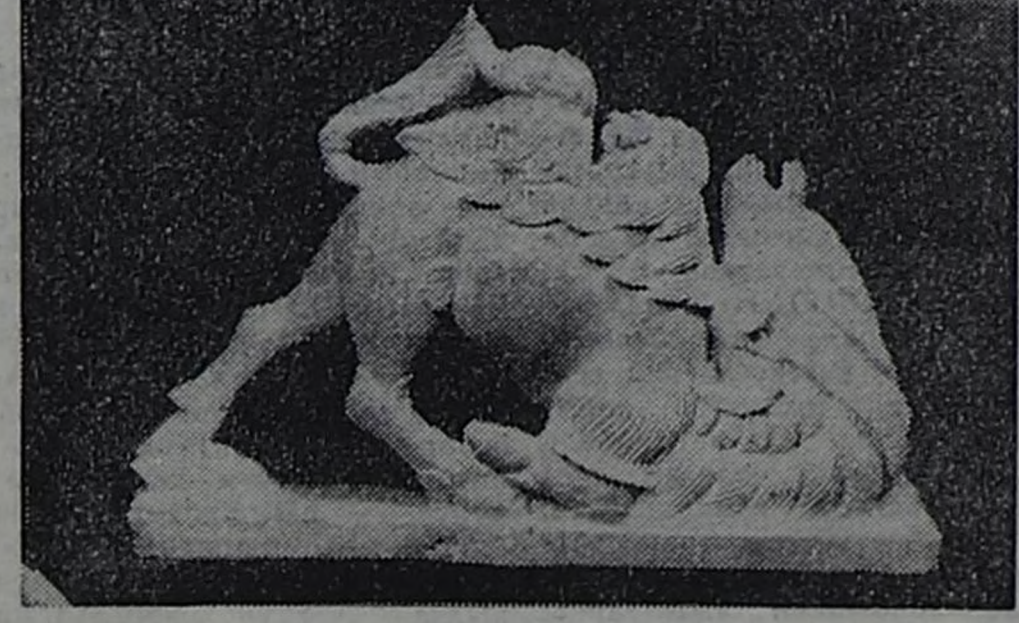
Тываларнын бир чоргааралы — чонар-даш. Оң чурту Бай-Тайганын Кызыл-Даг чоогуна Сарыг-Хай. Бичангаш Кызыл-Дагны чонар-даштан янзы-бурду чазарына мастерлерин төрөң сууру деп азын-даа ол. Манза М. Ренин аттыг Курене шаанлынын лауреаты Х. К. Тойбухаа, Х. С. Мижит-Доржу болгаш өске-даа мастерлерин чоргаарал-биле демделген болур. Ам ол-ла суурда Россиянын Курене шаанлынын лауреаты Көгел Мижитеевич Саая ажылдап, чуртап, бодунуң арга-дуржуларын аныктарга дамчыдып берип чоруур дагынчы. Оон кайгамчык уран талантылыг өренишчилерин бирээни Владимир Ооржак. Ол база-ла Бай-Тайганың, Көжөлдигини Саң-Салыр-Тей деп черге төрүттүнгөн, ча-ла 40 харлаан-даа болза, кылган ажалдары чүгө бистин республикага эвес, харин-даа даштын чурттарга делгелгелер кижип чораш. Бир-ле дугаар Кызыл-Даг школаның 8-кү класнын өренишчилерин Бугу-эвилел делгелгезинге (1970 ч.) киришкен, бирги чертегени диплому-биле шааннаткан. Оон соонда «Россиянын аныак чурукчулары» (1987 ч.) «Аномонум республикаларын чурукчулары» (1989 ч.) «Сибирини ус-ше-вердери» (1990 ч.), «Сонгу чүктүң чырыкчызы» (1992 ч.) дел-

гелгелерге бодунуң ажылын салып шаандап-мактадып келген. «Бичинчен тура чонар-даштан янзы-бурду дүрүлөр кыларына ынак чораш мен. Билип кээримге-ле Мижит-Доржу Хертек бичи дашты сунгаш-ла, ону-мону кыл дээш онаалга бээр, оон соонда эдил-чазар, конучу шыгыны башкы турган» деп, Владимир Ооржак ооюнун баштайгы башкызынын дугайында чыгып сөстөр-биле сактып чугаалаар. Школага өөренип кирерге, Дондук Дойбухаа белгүм эртерип, оолдуң салым-чаяанынын эскерип, улуг орукче чөлөнгиш болган. Даайы Саая Көгелдин тывык уран ажалдары аныак кижини чүгүлдеринерге идиг бергени чугаалаар.

Бистин Алдан-маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге бир-ле дугаарында 9 класс оол бодунуң бирги «Элик огул» деп ажылын эккелген. Арга-арыгын эң-не чараш аны урланды бурдулерни чулуп чип, мойнуң уздып алган чоргаар дайынып турар кылдары сил-бип кылган. Оон узун буттары, кайла каныгы дааш үне-ригү дээш дыңнааган суур кулактары, ынак-мындак дааш болза арга-эземче чашты бээрине белен. База бир ажал: «Сакманчы». Бичи оол чаа төрөң буттарынын кырында арай деп туруп турар аяны-нын мыйстан эмиксиктеп олу-рар. Аныак даш чонукчузунун баштайгы ажалдарында-на оол төрөң черинге ынак, хөшкүң арат кижиниң аары-berge ажал-амыдарылы шыны-биле көргүскени эскерер бис. Оон ангыла ол эрте бу-ругу төгүңү сонуургап, скиф үзүңде хаялгара бижиттинген дүңдү-бижиттерге үнелген эл-эң хөй ажалдары кылган. Анторуп бир ажалы даштын чүр «Скиф үзүңде дриг амытанар стили» деп делгел-тегени бир экспонат болган.

Кызылда Красноярскинң политехникте институтунуң филиалыга өөренип тургаш, студент оол «Хам кижиниң самы» деп композицияны дооскан.

Уран силбилчи Владимир Ооржак чонар-даштан чазаныр

ажылды чүгө хостуг үелеринде кылдып турар, Оон ужурун тавылбыраары-биле күш-ажылчы намдарын созуурга-дайың шерип соонда политех-никтин институт, тулуга мастер-ден наалыкка чедир өскөн, оон соонда тус чериниң үлетпүр эргелениге кол иже-нер, дарганын ораакчызы, амы дег Тыва Республиканын территориялдыг үлетпүр чыгыш каттыжкышынын азы «Тыва мебель» акционерлик инти-теллани чингине директору, Бичаа-лаа ол хостуг үени түн, Кызылдын 10 дугаар школанын өренишчилеринге бодунуң сонуургалынын ча-жытарын айтып берип, бел-гүмүң удуругу турар. Оон өренишчилери Кызыл-Мажа-лыктан Артын Делгер база огул Орлан чазан ажалдары чонга сонуургалдып турар апарган.

Владимир Ооржактын чыгыс курсуларын чугаазы-биле аларга, ол конучу ажал-гыр, чаныш-сыныш чок, ду-

зартак, ажил кыла бергенде хүнде 24 шак өзөш апар дээни черле чөл. Оон бир чижизинге чокта чаа ажиттыңган бир делгелге — турааң чүрүк-түр делгелге. Ол хостуг үе-зинде чонар-даштан хевир-дүрүлөр чазарынан ангыла, төрөң чериниң болдуңуң чү-рүңүңа конучу анык. Оон чуруктары бот-боттарына дүрүшө, темазы бир янзы дээрзин делгелгени көрүп кел-ген чон делгелге, буюм кел-гир бичкан талантылыг мастер-дир дээрзин айтып турган. Делгелгеге келген чамдык ажалчы Владимир Ооржак ооюнунун кел ажилын кал-чак, чазаныр, чуруп ажилче шилдинери баштак-биле сүм-ел-лаа турду. Баштак-баштак-лы ынаан, талантылыг аныак мастере чогаалдыкы чедниш-чинерни күзөп, моон сонгаар солун темалыг ажалдарын ам-лаа хөй-бүлө көрө бээр-виске буюрдузунис.

Анна ДЫРТЫК-ООЛ. Музей ажилдакчысы.

БУРУУЛУГЛАРГА ХЕМ ЧЕГ ОНААР

Бо чылдын Шагаа байыр-лаанын бодуңунда, Ак-Довурак хоорайнын чылы-дылга төвүнүң кол котель-нязынга база катан үр-лешкинер болган. Оон түнелгине Постонокийн суурда бугу чурталага ба-жынары, албан, организа-циялар, эмнеге, школаже барган сугну төпкен. Ба-жынарда ниг, соок суг чок болган. Ижер сук когул-дан, бажынарнын соок бо-луп турарынан хөй квар-тирааларны чурттакчылары ижер сугуң, чыгып чер-лер дилээр ужурга таварышкан. Бажынарнын эң катгаш төрел-дүргүлдеринге чамдык чурттакчылар чоруткан. А чамдык чурттакчылар ырак черден суглан ап, чангыс өрөөлде электрокаминер, электропалатар, кылымал чырлар херекселер салып алган аргастанын оорлар.

Чылымдыла төвүнде ажалдарын кылып, хем-чег-лерин ап турза-даа, чер шинде хоолайлар, насост-тар докуп, дегитин үрелге-ни-биле чыгып мынчага дээр бердинемиш турар.

Кызыл-Мажаалык суурла ээт комбинадын кара чыгыс ажалдап турган котель-назы март эгезинде үрел-гени-биле оол чыгып ап турган 18 аал ишти чурта-лар бажынарже чыгып келбестен. Мында чурт-такчылар соок бажынарда база бергенде эгезин. Чам-дык чурттакчылар төрел-дүргүлдеринде хонуп чоруп турар.

Шак мындыг байдал на-зыдап кыраан, кадым кош-как кижилерге, чаштарга болгаш бичи уругларга берге болуп турар. Котель-назарга авариялар кол-дуунда ында ажалдап тур-ар кижилерни харыса-ла чогу-биле, удуругчулар-ны негелде, контроль чо-гу-биле болуп турар. Моон түнелгине куруне ол чүд-лерин катан кыларына миллион-миллион рубульди үндүрүп турар. А буруу-луг болган кижилерге калды-даа хемчег онааван, авари-я, үрелишкенирин бол-ганын тодаратпай турар.

Ак-Довуракта чылыг, энергия төвүнге болган аварияга үнгөн чарыгдал барык 300 миллион рубль болган болгай. Борта кым буруу-луг болганы билдин-мес. Бичангаш болуп ту-рар мында аварияларын, үрелишкенирин чылда-гаанын тодаратып, буруу-лугларын судче кирер бо-ла, мында чүве болбас боор, чон-лаа түрөвс, ка-дым-даа баксыравас ийик.

Хоюг-оол МОНГУШ.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮҢҮР-БИЛЕ!

Бистин ававис Татьяна Сюрюн-ооловна ХОМУШКУ март 18-те тапты-ла 50 харлаар. Ававис уран-шевер холдуг, ачы-буянын кижилер. Ол хөй чылдарын штинде сак-хөө шугуму-га ажалдап келген. Ававистын төрүттүнгөн хүнүн таварыш-тыр аңаа кан дег бижик калдыкшылы, улуг чеднишкенири болгаш аас-кежин күзеп тур бис.

Өнүң ээни Хирани-оол Салтакович, уруглары Сай-лана, Сагша, Саглай, огул Марат, күдээни Шолбан база уруунуң уруу Айгула.

ЧАРЛАЛДАР ТЫВАНЫН ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕР ЭВИЛЕЛИНИН БЕЛЕТКЕЛ-КОММЕРЦИЯ ТӨВҮ

дараазында продуктуларны садып турар: — чурт штинин чигири 1 кг. — 875 руб. — макарон кылгылары: лапша, вермишель, рожки 1 кг. — 900 руб. — прикиртер 1 кг. — 1800 руб. — печенье 1 кг. — 1800 руб. Совхозтар, арат ажил-агыйларынын удурт-кучуларыныкы кичээнгейне! Устүнде айттыңган продуктуларны мыйыстыг бода малдын болгаш шээр-даа малдын алгы-кежи (аыт болгаш сарлык кежинден ангыла), хөй, өшкү дүгү-биле орнаштыр садып болур. Продуктуларны Белеткел-коммерция төвүнүң дараазында адресте калдындан мөңү-биле болгаш үүрмектей-даа салып турар. Кызыл хоорай, Каменистая кудумчузу, 17, тел-ефон № 2-47-60 болгаш 2-11-24.

«ОПТ болгаш РОЗНИЦА» АКЦИОНЕР НИИТИЈЕЛ

эн өзөш мөңгөн садар өртеректе тура болгаш шилчидер төлевир-биле дараазында барааннарны сайгарып, салып турар: — хоюг чигир, кг — 700 руб. — кургаг дрожиң, кг — 4000 руб. — хоюг кофе 1/200 г — 672 руб. — грузин шай 1/200 г — 432 руб. — чангыс хайындырар савала — грузин шай, 1/200 г — 324 руб. — «Космос» сигареталар — 331 руб. — «Беломорканал» папиростар — 126 руб. — Кара перец, 1/75 г — 282 руб. — «Смирновская» аржаан суу — 163 руб. — «Экстрас» дус — 103 руб. — оттуг-няш — 13 руб.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Калинин, 25, телефон 4-17-44.

РЕСПУБЛИКАНЫН МЕДИЦИНА ПРОФИЛАКТИКАЗЫ. НЫН ТӨВҮНГЕ орус болгаш тыва дылдары билер журналист кижилердин килдиниң эргелекчиликни албан-дуузалыга доктамад ажалдары-биле негеттин турар. Адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 10, телефон 3-53-87, кол эмчиге баар.

«Тываавторуктуң» автомобиль оруктарынын Төлевилел-септелге-тудуг каттыжышкынын дыңнадыр болза, СЕВИ — ПОЛОВИՆКА аразынын дош оруу халдыңган, ынаарга СЕВИ артыг тавараан орук-биле чүгө везекодлар болгаш дугу-он илчирбел каан машиналар-биле чоруп болур.

Өвүр кожунуңун төп эмнелгезиниң 55 чыл болур оюнга тудаскааткан

АЧЫ-БУЯН МАРАФОНУ Бо чылдын март 26-да болуп, Бичангаш мурнуку чылдарда Өвүр кожунуңун эмнелгезине ажалдап турган медицина ажилдакчылары келеш, марафонга киржирине чалап тур бис.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН КУЛЬТУРА, КИНО БОЛГаш КУЛЬТУРА ЯАМЫЗЫ

1994 чылдын март 22-де Тыва национал хөгжүм херекселери-биле ойнаар аныак куудекчилерин болгаш уругларын хорео-графия коллективтериниң РЕСПУБЛИКА КОНКУРУЗУН ЭРТТИРЕР Хөгжүм херекселдеринге конкурету Кызылдын уран чүүл училищезиниң бажыныга эрттирер. Хореография коллективтериниң конкурзу филар-мония бажыныга болур.

Конкурстарын эгелээри 10 шакта Конкурса киржирер март 21-де көрө. Оларны Улус чогаалдыга бажыныга бүрүткээр.

Кызылдын 11-ти Профтехучилищезинге вахтёрлар болгаш комендант дүрген хереклеттинип турар. АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 141.

МАРТ 26-ДА Бо чылдын февраль 19-та болгаш март 2-де үнгөн «Шың» содуңда Өвүр кожунуңун төп эмнелгезиниң 55 чыл оюнга турсаккааткан ачы-буян МАРАФОНУ март 26-да эрттирер деп чарлаан турган. Тургустунган байдала хамаарыштыр ол марафону ол хүн эвес, а МАРТ аяны 25-ТЕ хүндүскүңүң 12.00 шакта эгезлээрин оргкомитет эде чарлап турар.

«Шың» солунуңу дамчыштыр

Бистин ынак хөйер огулус Кан-оол Александрович Кара-олду сөөлүгү орукче удежин, ачы-дузаның чидерген дээш Хандагайты суурун чоңуңа, республиканың ангы-ангы чер-леринден келген дүргүл-төрелдерге база озал-ондак болган черден Тээли эмнелгезинге чедир дуза чедирген «Москвич» автомашинанын чолаачыныга мөңгөн, четтиргенин «Шың» солунуңу дамчыштыр илередиң тур бис.

АВАЗЫ, төрелдери. АГАР САНЫ: «Тыва соцбанк» № 363505.

Тыва Республиканын Пар-лала болгаш информация министрствозунуң типо-графиязы, Кызыл, Шетинки болгаш Кравченко кудумчу-зу, бажың № 1.

БИЙСКИГЕ ЧЕМПИОННААН

Чоокта чаа Өвүр кожунга болуп эркен республи-ка чергелиг кикбоксын маргылаазына тилгезинери аразында Хандагайтын уругларын спорт школа-зынын тренери кикбоксынине спорт мастери Оолак Сат болгаш кожунуңун спорт комитетиниң даргазы Сергей Куулар олар Сибирь зоназынын Алтай край-га болуп эркен шинде маргылаазына чеднишкенин киришкис келтирер.

Ол улуг маргылаага Си-бирини профессионал клубта-рында 195 спортчу күжү шенешкен.

Оолак Сат (48 кг) бодунуң деңизинге 8 спорт мастери болгаш 2 кандидатты ажал каш, маргылаанын чемпион-нарын бириээ болган. Блантагы түннел ужуражыл-гада ол делегей чемпионна-нын киржикчизи Барнаул чурт-

тепкеш тилгезин. Бийскинни спортчузу Закускинни шууг дүжүп бээрине албаданкан. Эң чараш аргалары ажы-лааны дээш Сергей Куулар тускай шаандалы тывыс-кан. Сергей ол маргылаага Россиянын спорт мастеринге кандидат аты чедип алган. А Оолак Сатка «Тилгелгеже чүткүл дээш» тускай шаандал тывыс-кан. Оон ангыла шаанал кылдыр «Алтай ин-терком» акционерлик инти-тел аңаа 200 муң рубульди берген.

Бодунуң мөгелерин мар-гылаага эки белеткени дээш Өвүрүң хөй-ниитчи тренери Семен Монгушка спортчу

тускай медаль тывыс-кан. Бо спортчуларны болгаш оларын тренери Бийскиже чорутуп, ашка-төргөк-биле дуулаарына Өвүр кожунуңуң чалгарызы (даргазы М. Дан-занын) үлүг үлүгүң кириген. Спортчулар аңаа төлөтпүг харып кылыр ол улуг мар-гылаага төргөңи эки кириш-кенер. Маргылаага Тыва-ның спортчулары рингиге үнүп кээрге, аңаа салыг-саар-ылга кылып турган коммер-сантилар безин салдылары хатгаш, залче кире халчип турган. Аңаа тайлыбыр кы-лып турган спортчу коммен-тарлар тываларны «Шоо-ляш» школанын үлүгү деп баштактанып, мактап чар-лап турган.

Май айда Екатеринабург хоорайга Россиянын бирги чор-дээш түннел маргылаа эр-тер. Бир эвес ашка-төргөк хөргөңи тыгы бээр болза бис-тин спортчуларымыс ол мар-гылаага киржин болур дээр-зи бола эвээш болза, шынар тала-зы-биле эки белеткенин, арга-ларын улай-улай кылары колдап турары өөрүңүң. Чүл дээрге бистин кол «аары-ныс» — бир арганы кылгарга, болбас болза, өске аргаже до-ран шилчирес, соксак каар, ынаангаш чер албас боор улус бис. А бо оолдар дээрге 17-18 харлыг өзүлүг «ышкан билгин-нин аттестация» алып ужу-рду оолдар ышажал. Хостуг хурчун бистин ады камгалаар мөгелериниң олда болгай.

Маргылаага А. Шойдуктуң хөрөк нуруу ханаа аскан база оол дүргүл-төрелерин чалаан болгаш белик органи-застыг байдалга эрттирер.

Бо маргылаага Өвүр, Ба-рыш-Хемчик, Сүт-Хөл, Ча-

ДЫКА-ЛА ХИЛИНЧЕКТЕДИ

Харым ол дөрт. Эрткен чы-дын аар кемдээш, бажым ба-сыркан, школага өөренир ха-рык-шинээм оң болгаш, өөр-нөй барганымга хомудаар мен. Аарыны ам канчаар, аам-ачам чанында, азыралда мен. Февраль 24-те бажым аарааш, бажымынга чыдарыла, ийи кижилер келеш, каныг-даа чылааган чокка, 11-64 дугаарлыг хууда машинаже сөөртүп, эттеп чораш кире бээдилер. Машина Кызылче углапкан.

Суггарыла системанын бажынын чаныга баргаш, эзирик ийи кижилер мен эттей-ле бердилер. Автомат база бар ам-на шагдалаар-дар деп билдип катдым. Машинаны соонга чораш бир ашак-биле бистин Хайыраканда Алаш-оолдуң күдээш эвес болза, мени та канчаар. Ол акыларым хары эзирик ол дээрбечилер-ни соксадып турду.

Оттук-Даш арт кырынга келеш, база катан хайыра чок чынадылар. Көжөздөн ту-рар, автоматтыг шагданын Кызылга апарып катды. Ма-шиналыг шагдаа Терлиг-Хаяла

уштуңуңуң амыдарынын сөөлүгү хүнүңге чедип кирген. (Ол аар арааш мөңгөн). Бичангаш Александр Туматовичте турсаккааткан маргылаа-ны чылдыг эрттирер деп хостуг хуреш федерацияны, Спорт-куркому, республиканың спорт школызы дугурушкан. Аныак өскөн А. Шойдуктан үгөтөп ап, спортка, өөрелдиге чедниш-кирин болурун маргылааның кол судьязы А. Доржу кү-зөөн.

Ийи хүн үрүгүчүлээш мар-гылааның тилгелкери Кы-зыл хоорайдан — Сүзү — Дан-зурун, Самир Сат, Рустам Доржу, Буян Херек, Чалаана хоорайлар, Омак — Кара-Сал, Саия Сат, Хайыракан суурдан Владимир Монгуш, Шолбан Кожалапай болган. Чемпион-нарга болгаш 2-3-кү черин алган мөгелерге спонсорлар хостуг хуреш, тыва хуреш фе-дерацияны, Спорткурком 100—150 муң ашка шаандалы, хүндүлүг бижиктерин тус-

МАРГЫЛАА

маргылааның тускай медаль тывыс-кан. Бо спортчуларны болгаш оларын тренери Бийскиже чорутуп, ашка-төргөк-биле дуулаарына Өвүр кожунуңуң чалгарызы (даргазы М. Дан-занын) үлүг үлүгүң кириген. Спортчулар аңаа төлөтпүг харып кылыр ол улуг мар-гылаага төргөңи эки кириш-кенер. Маргылаага Тыва-ның спортчулары рингиге үнүп кээрге, аңаа салыг-саар-ылга кылып турган коммер-сантилар безин салдылары хатгаш, залче кире халчип турган. Аңаа тайлыбыр кы-лып турган спортчу коммен-тарлар тываларны «Шоо-ляш» школанын үлүгү деп баштактанып, мактап чар-лап турган.

Май айда Екатеринабург хоорайга Россиянын бирги чор-дээш түннел маргылаа эр-тер. Бир эвес ашка-төргөк хөргөңи тыгы бээр болза бис-тин спортчуларымыс ол мар-гылаага киржин болур дээр-зи бола эвээш болза, шынар тала-зы-биле эки белеткенин, арга-ларын улай-улай кылары колдап турары өөрүңүң. Чүл дээрге бистин кол «аары-ныс» — бир арганы кылгарга, болбас болза, өске аргаже до-ран шилчирес, соксак каар, ынаангаш чер албас боор улус бис. А бо оолдар дээрге 17-18 харлыг өзүлүг «ышкан билгин-нин аттестация» алып ужу-рду оолдар ышажал. Хостуг хурчун бистин ады камгалаар мөгелериниң олда болгай.

Маргылаага А. Шойдуктуң хөрөк нуруу ханаа аскан база оол дүргүл-төрелерин чалаан болгаш белик органи-застыг байдалга эрттирер.

Бо маргылаага Өвүр, Ба-рыш-Хемчик, Сүт-Хөл, Ча-

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

А. ШОЙДУККА ТУРАСКААТКАН

Эрткен даштанар хүнерде хоорайнын «Херел» хурш залыга Александр Шойдукка турсаккааткан элээди оолдар аразына хостуг хурше анык маргы-лаа болуп эркен.

Ам бо удуала ийи дугаар эртин турары бо. (Ашка чок-тун хараазында январ эге-зинде болуп турган маргы-лааны маргис соңгараткан). Ук маргылааны бичи болгаш элээди уругларын тускайжы-кыган олимпийчини куралыр школаны, Спорткуркому, тыва болгаш хостуг хуреш федера-циялары организастан эрттирер турар.

КАЙДА ЧОР СЕН, СЕРЕЦМАА?

1994 чылдын мартын 26-ла 14.00 шакта педучилище до-зукчуларынын ужуражышкы-ны болуп дээш чарлады ном-чаны, ону делгип, аңаа күзөд-ким-биле баарыны шинтир-лээш, база кады дооскан эш-өөрү чыгып келеринче кый-гардым.

Бис 1957 чылда бо үчилчи-не дозуп үнгөн улус-тур бис. Бар-ла өөрүмүн келерин кү-зөп, мону бижип ор мен. Улуг дыка кыраан эвес бис. Эген-геш чор бис.

Бо чыш биске сөөлүгү кат-тап болуру чадавас. Уени ажылаар, ужуражыр, хөөр-сө-сө.

Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу 100. Индекс 667000.

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Базыр (кол редак-торунун орадакчызы), М. М. Монгуш, М. Д. Оюн (харыс-сал-галыг секретары), М. М. Саая (кол редакторунун орадакчызы), В. М. Сат, Н. С. Эрзеп.

РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер хүдээп азыр чеп — 3-34-26; кол редакторунун орадакчылары — 3-33-91; — 3-34-17; харыс-салгалыг секретарь — 3-34-92; орадакчы-лары — 3-45-93.

Кол редактор 3 Ф ЧАДАМБА

Солун неделада 5 катан үнер, Хемчээди 2 парлага амазы.

Күдөр СААЯ. Чөөн-Хемчик кожуну.

Кылдистер: • интигел амыдары — 3-34-19; 3-34-98; үлетпүр — 3-34-49; 3-36-73; көлөз ажал-агы — 3-41-16; культура, улус өөрелдиге болгаш чогаал — 3-39-15; мелээр болгаш спорт — 3-36-82; 3-34-57; оңула — 3-34-39; 3-34-93; нагаа — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; ундуркучулар — 2-27-41; солун келбейн барганын — 3-37-92; 3-14-94; бухгалтерия — 3-37-11.

Суггарыла системанын

Тиражы — 21.400.

Индекс 54240.

Чыгыр № 35—115.